

**IZGLĪTĪBAS NOZĪME UN IZGLĪTOŠANĀS LAIKS:
ATŠĶIRĪBAS BĒRNU UN VECĀKU VIDŪ LATVIJAS
REĢIONOS, PILSĒTĀS UN LAUKU TERITORIJĀS**

**THE ROLE OF EDUCATION AND TIME SPENT IN EDUCATION:
INTERGENERATIONAL DIFFERENCES ACROSS REGIONS AND THE
URBAN–RURAL DIVIDE IN LATVIA**

Zaiga Krišjāne, Māris Bērziņš

Latvijas Universitāte

zaiga.krisjane@lu.lv

Kopsavilkums. Šajā pētījumā analizētas izglītības ieguves rādītāju ģeogrāfiskās atšķirības un sociālā mobilitāte pēc iegūtās izglītības starp pieaugušajiem iedzīvotājiem un viņu vecākiem Latvijā, tādējādi sniedzot ieguldījumu izglītības ģeogrāfijas pētniecībā. Raksta mērķis ir raksturot izglītības nozīmi profesionālās kvalifikācijas veidošanā, kā arī analizēt izglītošanās ilguma un iegūtās izglītības atšķirības starp vecākiem un viņu pieaugušajiem bērniem dažādos Latvijas reģionos un apdzīvojuma veidos. Latvijā darbspējīgo iedzīvotāju vidū turpina pieaugt augstāko izglītību ieguvušo īpatsvars. Līdzīgi kā citās Eiropas valstīs, arī Latvijā iegūtie rezultāti apliecina, ka augstāks izglītības līmenis ir nozīmīgs priekšnoteikums augstākai profesionālajai kvalifikācijai un labākām iespējām darba tirgū, vienlaikus veicinot augstāku ienākumu līmeni un iedzīvotāju labklājību. Pētījuma rezultāti liecina par ciešu saikni starp vecāku un bērnu izglītības līmeni: personām, kuru vecākiem ir augstākā izglītība, ievērojami biežāk ir arī augstākā izglītība. Vienlaikus konstatētas izteiktas ģeogrāfiskās atšķirības. Augstāks iedzīvotāju izglītības līmenis un ilgāks vidējais izglītošanās laiks raksturīgs Rīgā un tās piepilsētas teritorijās, kā arī citās valstspilsētās un reģionālās nozīmes atīstības centros. Lai gan Latvijā pakāpeniski pieaug sociālā mobilitāte un bērni arvien biežāk iegūst augstāku izglītību nekā viņu vecāki, joprojām saglabājas ievērojamas atšķirības starp pilsētu un lauku teritorijām, kā arī starp Rīgu un pārējiem reģioniem.

Atslēgvārdi: *iedzīvotāju ģeogrāfija, izglītība, izglītošanās laiks, reģioni, apdzīvojums*

Ievads

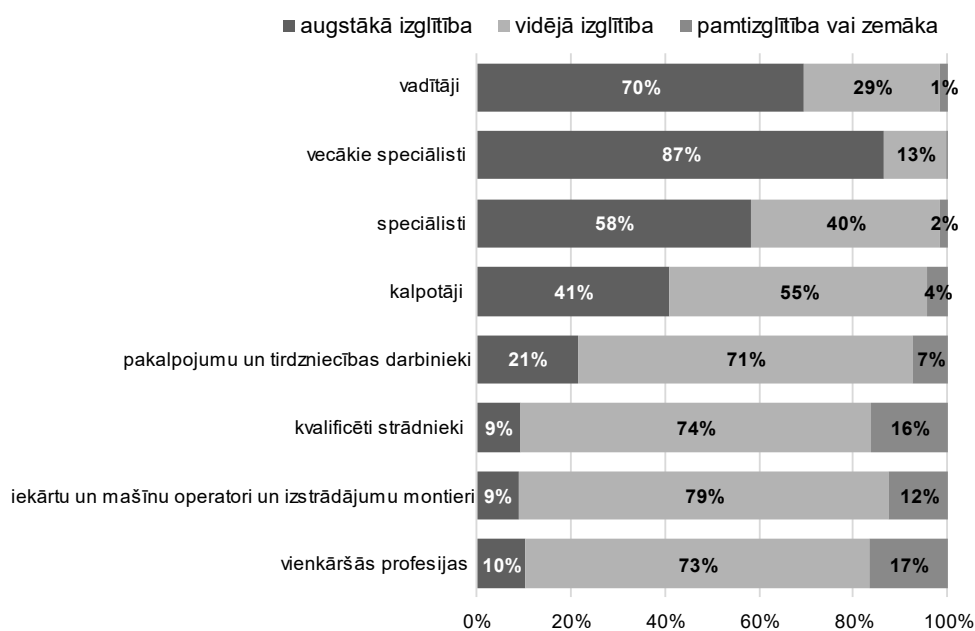
Izglītībai ir izšķiroša loma cilvēkkapitāla attīstībā, veicinot gan individu, gan sabiedrības kopējo labklājību. Iepriekšējos pētījumos plaši analizēta izglītības nozīme sociālās nevienlīdzības mazināšanā vai pretēji – tās veicināšanā un pastiprināšanā (Breen et al., 2010). Individīda izglītības sasniegumus būtiski ietekmē vecāku izglītības līmenis, sociāli ekonomiskais statuss un finansiālās iespējas nodrošināt bērniem piekļuvi kvalitatīvai izglītībai un labākajām izglītības iestādēm (Davis-Kean et al., 2021). Vairākas desmitgades Eiropā un Ziemeļamerikā pētnieki, politikas veidotāji un izpildvaras lēmumu pieņēmēji analizē sociālās nevienlīdzības ietekmi uz indivīdiem, vietējām kopienām un sabiedrību kopumā, vienlaikus meklējot risinājumus tās mazināšanai (van Ham et al., 2024).

Pētnieku paustās bažas par sociālās nevienlīdzības izpausmēm īpaši akcentē iedzīvotāju izglītības, nodarbinātības, profesionālās kvalifikācijas, ienākumu, veselības un vispārējās labklājības rādītāju būtiskās ģeogrāfiskās atšķirības. Tās atspoguļo sociālās nevienlīdzības negatīvo ietekmi ne tikai uz indivīdu iespējām un sniegumu, bet arī uz dzīvesvietas jeb apkaimes efektu, kas būtiski ietekmē dažādu pakalpojumu pieejamību un nodrošinājumu (Nieuwenhuis & Hooimeijer, 2016). Vairāki pētījumi ir pierādījuši, ka cilvēki dzīvesvietai, izglītībai un darbam, kā arī brīvā laika pavadīšanai izvēlas noteiktas ģeogrāfiskas vietas, kur norisinās dažāda veida mijiedarbība ar apkārtni un līdzcilvēkiem, veidojas noteikti uzvedības modeļi un prakse, kā arī nākotnes izredzes un iespējas turpmākā dzīvē (Van Ham & Manley, 2012). Sociālā nevienlīdzība bieži tiek pārmantota starp paaudzēm, piemēram, zems izglītības līmenis un izglītības vērtība, savukārt sociāli telpiskās diferenciacijas nelabvēlīgā ietekme indivīda dzīves laikā var atkārtoties atkarībā no dzīvesvietas izvēles, tādējādi pastiprinot nevienlīdzības reproducēšanos (Van Ham et al., 2018). Pētnieki šo fenomenu apzīmē kā sociāli telpiskās nošķiršanās apburto loku (angļu val. – *vicious circles of segregation*), īpaši akcentējot ģeogrāfisko faktoru nozīmi (Tammaru et al., 2021). Izglītībai ir būtiska loma sociālajā mobilitātē un centienos pārraut šo apburto loku, ko bieži ietekmē paaudzēs pārmantoti uzvedības modeļi un nelabvēlīga apkārtējās vides ietekme. Tāpēc rakstā analizēta izglītības nozīme profesionālajā kvalifikācijā, kā arī izglītošanās laika un iegūtās izglītības atšķirības starp vecākiem un bērniem pieaugušo vecumā Latvijas reģionos un apdzīvojumā. Līdzšinējie pētījumi Latvijā sniedz ieskatu pieaugušo izglītības rādītājos reģionālā griezumā. (Sloka et al., 2022; Hazans et al., 2024). Tāpat

līdz šim veikti dažādi izglītības pētījumi, piemēram, OECD Starptautiskās skolēnu novērtēšanas programma „PISA 2022” (Geske et al., 2023), starptautiskās lasītprasmes novērtēšanas pētījums IEA PIRLS 2021 (Ozola et al., 2023), norāda, ka Latvijā pastāv reģionālas atšķirības skolēnu mācību sasniegumos. To ietekmē ģeogrāfiskas sociāli ekonomisko apstākļu atšķirības ne tikai reģionos, bet arī apdzīvotās vietās. Raksturīgs ir Rīgas un pārējo valstspilsētu skolēnu mācību augstāks sniegums, salīdzinot ar novadu pilsētām un lauku teritorijām. Pašlaik Eiropā aktualizēta diskusija par kvalitatīvas izglītības nozīmi, lai mazinātu sociāli telpiskās nošķiršanās apburtā loka efektu un sekmētu ikviena indivīda “dzīves iespējas”, vērtējot izglītības snieguma saikni ar teritorijas sociāli ekonomisko potenciālu (Boterman et al., 2019; Boterman & Lobato, 2022).

Izglītības nozīme profesionālajā kvalifikācijā

Latvijā darbspējīgo iedzīvotāju vidū turpina palielināties augstāko izglītību ieguvušo iedzīvotāju īpatsvars un 39 % iedzīvotāju 25–64 gadu vecumā ir augstākā izglītība (OECD, 2023). Turklāt visās Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) dalībvalstīs darbspējīgo iedzīvotāju vidū augstākā izglītība kļūst arvien izplatītāka. Saskaņā ar 2021. gada tautas skaitīšanas rezultātiem no visiem iedzīvotājiem 15 un vairāk gadu vecumā 30 % ir augstākā izglītība, tajā skaitā 19 % ir maģistra grāds (Centrālā statistikas pārvalde, 2022). Tautas skaitīšanas dati liecina, ka 2021. gadā vairums augstāko izglītību ieguvušo jeb 34,5 % bija vecuma grupā no 30 līdz 44 gadiem. Savukārt vispārējo vidējo, profesionālo vidējo izglītību vai arodizglītību ieguvušo vidū lielākais iedzīvotāju īpatsvars jeb 30,6% ir vecuma grupā no 50 līdz 64 gadiem. Vērtējot vecuma grupas atsevišķi, iedzīvotājiem vecumā no 30 līdz 39 gadiem augstākā izglītība ir vairāk nekā 40 %. Jaunākajā tautas skaitīšanā 34,9 % sieviešu un 23,6 % vīriešu 15 un vairāk gadu vecumā bija iegūta augstākā izglītība. Uzskatāmākas atšķirības iegūtajā izglītībā ir nodarbināto profesionālajā struktūrā (1. attēls).

1. attēls. **Vismaz 25 gadus vecu nodarbināto iedzīvotāju iegūtā izglītība dažādās profesiju pamatgrupās pēc 2021. gada tautas skaitīšanas rezultātiem** (izveidojuši autori, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes datus)

Līdzšinējie pētījumi Eiropā atklāj, ka laba izglītība ir būtisks faktors augstākai profesionālajai kvalifikācijai un priekšrocībām darba tirgū (Di Stasio, Bol, & Van de Werfhorst, 2016; Hardy et al., 2018). Jāņem gan vērā arī katras valsts darba tirgus specifika, ekonomikas nozaru struktūra un valstī pastāvošā izglītības sistēma. Labi izglītoti un augsti kvalificēti speciālisti ir valsts stratēģiskais potenciāls un izglītībai cilvēkkapitāla attīstībā ir liela nozīme. Latvijas nodarbināto profesionālo kvalifikāciju var aplūkot pēc Starptautiskās standartizēto profesiju klasifikācijas (ISCO-08) profesiju pamatgrupām (LR Labklājības ministrija, 2024) sadalījumā pēc iegūtās izglītības. Profesiju klasifikators ir sistematizēts profesiju (arodu, amatu, specialitāšu) saraksts, kas veidots, lai nodrošinātu starptautiskajai praksei atbilstošu darbaspēka uzskaiti un salīdzināšanu. Šeit uzskatāmi redzams, ka augstākās kvalifikācijas profesiju pamatgrupās (vadītāji un vecākie speciālisti) ir ievērojams augstāko izglītību ieguvušo pārsvars. Tāpat vidējas profesionālās kvalifikācijas pamatgrupās (speciālisti un kalpotāji) apmēram puse nodarbināto ir ieguvuši augstāko izglītību. Savukārt zemas kvalifikācijas profesiju nodarbināto vidū raksturīgs zems augstāko izglītību ieguvušo īpatsvars. Šajās profesijās strādājošo vidū izteikts pārsvars ir vidējo vispārējo un profesionālo izglītību ieguvušajiem. Darba tirgū novērtētas zināšanas un augstāks

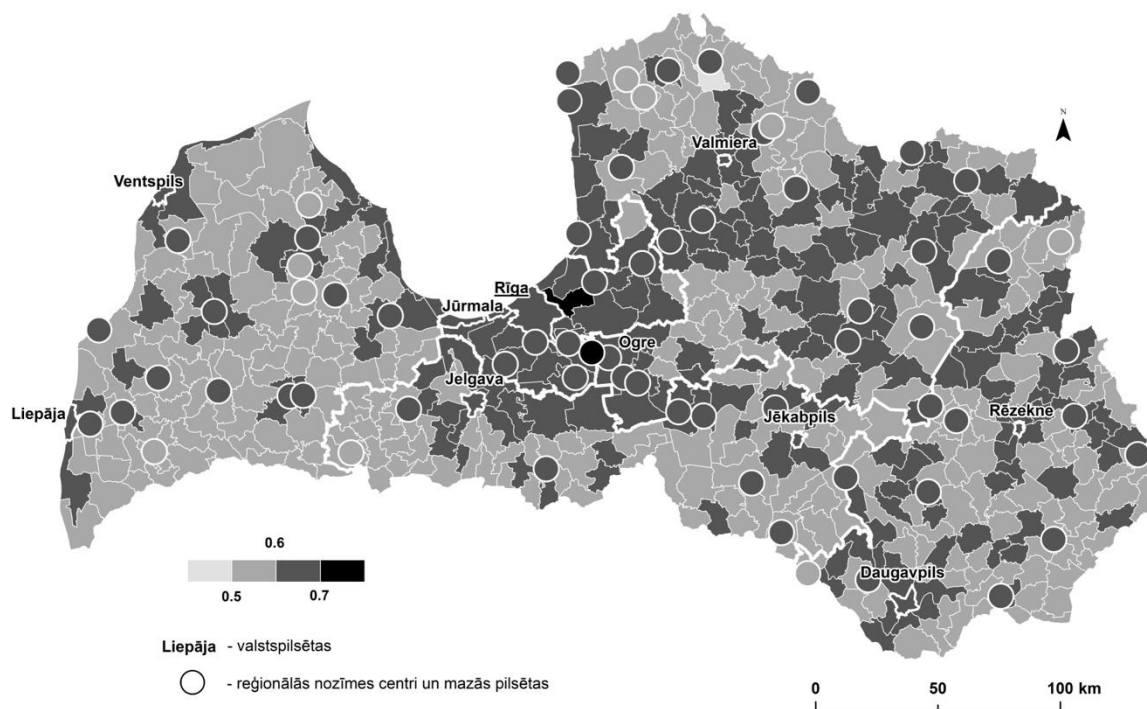
izglītības līmenis ir pamats ne tikai labākai profesionālajai kvalifikācijai, bet arī palielina ienākumu līmeni un veicina labklājības nodrošinājumu. To apliecina Valsts ieņēmumu dienesta dati par vidējām stundas tarifa likmēm un nodarbināto ienākumiem profesiju sadalījumā (LR Valsts ieņēmumu dienests, 2024).

Vidējā izglītošanās laika ģeogrāfiskās atšķirības

Izglītības ilgums ir nozīmīgs rādītājs, kas arī ļauj novērtēt iedzīvotāju izglītības līmeni. Turklāt informācija par šo rādītāju tiek apkopota ģeogrāfiski detalizētā mērogā, jo Centrālā statistikas pārvalde datus par vismaz 25 gadus vecu Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju vidējā izglītošanās laika indeksu sniedz teritoriālajās vienībās (pilsētās un pagastos). Lai noteiktu pastāvīgo iedzīvotāju vidējo izglītības līmeni, statistikā aprēķina teritorijā dzīvojošo iedzīvotāju vecumā virs 25 gadiem vidējā izglītošanās laika indeksu, ko izsaka skalā no 0 līdz 1. Zemākā vērtība nozīmē, ka attiecīgajā teritoriālajā vienībā dzīvojošajiem iedzīvotājiem ir zemāks izglītības līmenis, bet augstākā vērtība norāda augstāku izglītības līmeni. Latvijā vidējais izglītošanās laika indekss ir 0,6 un tas atbilst 13,2 izglītošanās gadiem. Salīdzinājumam var minēt, ka vispārējās vidējās izglītības iegūšanai ir nepieciešami 12 gadi. vidējā izglītošanās laika indeksa vērtības atšķiras atkarībā no apdzīvojuma, un augstākas tās ir pilsētās, īpaši nacionālās un reģionālās nozīmes attīstības centros, kā arī galvaspilsētas tuvumā esošajās piepilsētas teritorijās (2. attēls).

Izteikti augsts vidējā izglītošanās laika indekss ir Rīgā un tās apkārtnē, Jelgavā, Daugavpilī, Rēzeknē un daudzviet Vidzemes reģionā. Savukārt zemākas vidējā izglītošanās laika indeksa vērtības ir valsts pierobežas teritorijās visos reģionos un vairumā pagastu Kurzemes un Zemgales reģionā. Kopumā var secināt, ka iedzīvotāji ar augstāku izglītības līmeni koncentrējas blīvāk apdzīvotās vietās un piepilsētu teritorijās ne tikai ap Rīgu, bet arī ap citām lielajām pilsētām un reģionālās nozīmes attīstības centriem (piemēram, Kuldīgu, Talsiem, Cēsīm, Madonu u.c.). Salīdzinot ar 2011. gada tautas skaitīšanas datiem, vidējā izglītošanās laika indeksa vērtības 2020. gadā ir augstākas visā valsts teritorijā. Mazāks pieaugums novērojams teritorijās, kur indeksa vērtības jau iepriekš bija augstas – galvenokārt pilsētās un Rīgas apkārtnē, savukārt lielāks pieaugums fiksēts Latgales reģionā, kur 2011. gadā vidējā izglītošanās laika indeksa vērtības bija viszemākās. Indeksa ģeogrāfiskās atšķirības sniedz iespēju novērtēt un savstarpēji salīdzināt teritorijas ne tikai pēc iedzīvotāju izglītības līmeņa,

bet ļauj arī spriest par izglītības infrastruktūras nodrošinājumu, izglītības pakalpojumu un izglītota darbaspēka pieejamību. Vienlaikus jāuzsver, ka augstāks vidējā izglītības ilguma indekss ne vienmēr ir tiešs apliecinājums lielākam iedzīvotāju īpatsvaram ar iegūtu augstāko izglītību.

2. attēls. **Vismaz 25 gadus vecu pastāvīgo iedzīvotāju vidējā izglītošanās laika indeksa teritoriālās atšķirības Latvijas pilsētās un lauku teritorijās (pagastos) 2020. gadā** (izveidojuši autori, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes datus)

Vecāku izglītības līmeņa ietekme uz pieaugušo iedzīvotāju izglītību: atšķirība Latvijas apdzīvotajās vietās un reģionos

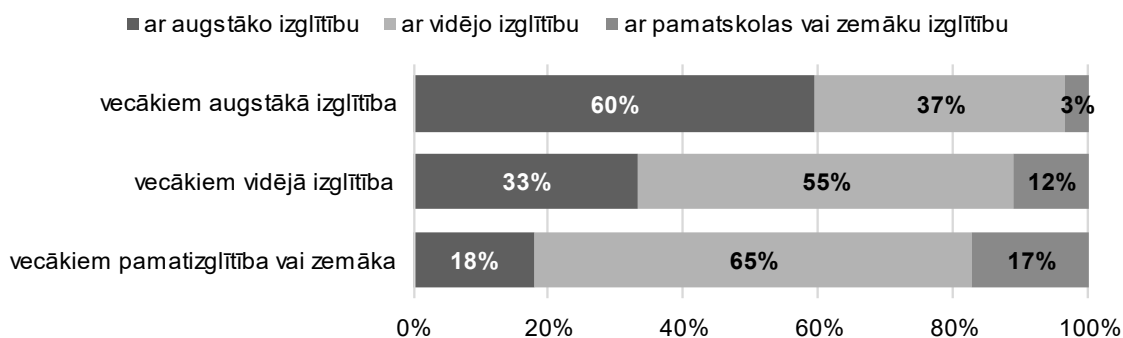
Rakstā analizēta vecāku izglītības nozīme, pētot pieaugušo iedzīvotāju (25–64 gadu vecumā) iegūto izglītības līmeni. Šim nolūkam izmantota Centrālās statistikas pārvaldes nodrošināta izglītības datu kopa, kurā iekļautas 15 gadu vecumu sasniegušas personas – Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji pēc 2020. gada iedzīvotāju reģistra datiem. Šajā datu masīvā katrai personai reģistrēts augstākais iegūtais izglītības līmenis. Dati par iedzīvotāju iegūto izglītības līmeni var būt nepilnīgi, ja persona izglītību ieguvusi sen vai arī ja augstāks izglītības līmenis iegūts ārvalstīs, un iegūto izglītību nav bijusi nepieciešamība pielīdzināt Latvijas izglītības sistēmas standartiem. Informācija par izglītības ieguves vietu šajā datu kopā nav pieejama. Pētījuma nolūkos vecāku iegūtā izglītība tika analizēta tikai pieaugušo iedzīvotāju grupā vecumā no 25 līdz 64 gadiem.

Šāda pieeja sniedz labāku darbspējīgo iedzīvotāju un viņu vecāku iegūtās izglītības salīdzinājumu, jo jaunāku iedzīvotāju vidū, kuri vēl nav sasnieguši 25 gadu vecumu, ir mazāks augstāko izglītību ieguvušo īpatsvars. Tāpat iedzīvotājiem vecumā no 50 gadiem un vecākiem pastāv lielāka iespējamība, ka viņu vecāku iegūto izglītības līmeni būs grūtāk precīzi noteikt iepriekš aprakstīto datu nepilnību dēļ. Pētījumā izmantotajā datu kopā iekļauta informācija par 1 022 332 Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem vecumā no 25 līdz 64 gadiem, ietverot datus par šo pieaugušo iedzīvotāju un viņu vecāku iegūto izglītības līmeni. Iegūtie dati ļāva analizēt izglītības līmeņa atšķirības starp vecākiem un viņu pieaugušajiem bērniem, nodalot pilsētu un lauku apdzīvotās vietas, kā arī atsevišķi katrā no sešiem Latvijas statistiskajiem reģioniem. Šajā darbā izmantotas statistisko reģionu robežas un administratīvais iedalījums, kāds pastāvēja līdz 2024. gada 1. janvārim (Centrālā statistikas pārvalde, 2024).

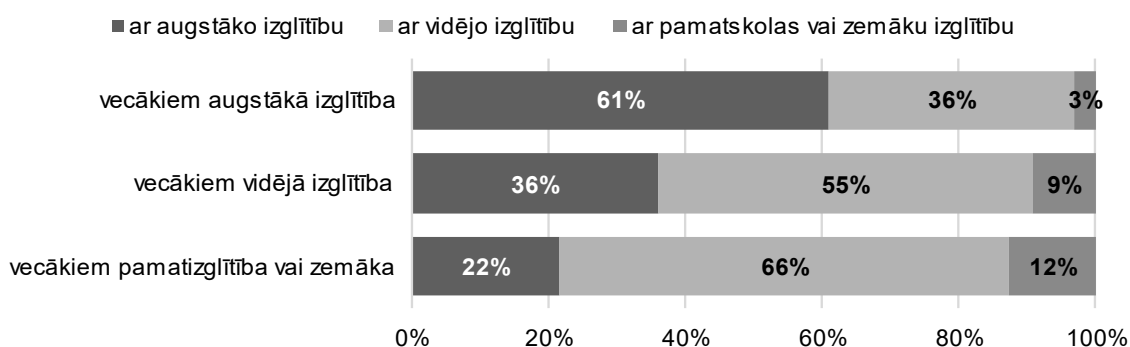
Latvijā tikai 18 % pieaugušo iedzīvotāju, kuru vecākiem ir pamatskolas vai zemāks izglītības līmenis, paši ir ieguvuši augstāko izglītību. Savukārt 60 % pieaugušo iedzīvotāju, kuru vecākiem ir augstākā izglītība, paši ir ieguvuši augstāko izglītību. Tas ļoti uzskatāmi apliecina, ka indivīdu izglītības sasniegumi ir cieši saistīti ar vecāku izglītību un bieži arī ar lielāku finanšu resursu pieejamību izglītībai. (Vārpiņa, 2019). Pavisam maz pieaugušo iedzīvotāju vidū (3 %) ir tādu, kuriem ir tikai pamatizglītība, bet kuru vecākiem ir augstākā izglītība (3. attēls).

Salīdzinot Latvijas pilsētu un lauku iedzīvotājus, redzams, ka laukos ir mazāks iedzīvotāju īpatsvars (13%), kuri ieguvuši augstāko izglītību, ja vecākiem ir tikai pamatskolas vai zemāks izglītības līmenis. Turpretī gandrīz ceturtajai daļai pamatizglītību ieguvušo, arī vecākiem ir tāds pats izglītības līmenis. Pilsētās šādu iedzīvotāju īpatsvars ir mazāks, un tikai 12 % pamatizglītību ieguvušo arī vecākiem ir pamatizglītība vai zemāks izglītības līmenis. Rīgā vairumam pieaugušo iedzīvotāju jeb 64 % ar augstāko izglītību arī vecākiem ir iegūta augstākā izglītība. Galvaspilsētā ceturtdaļa pieaugušo iedzīvotāju, kuru vecākiem ir pamatskolas vai zemāks izglītības līmenis, paši ir ieguvuši augstāko izglītību.

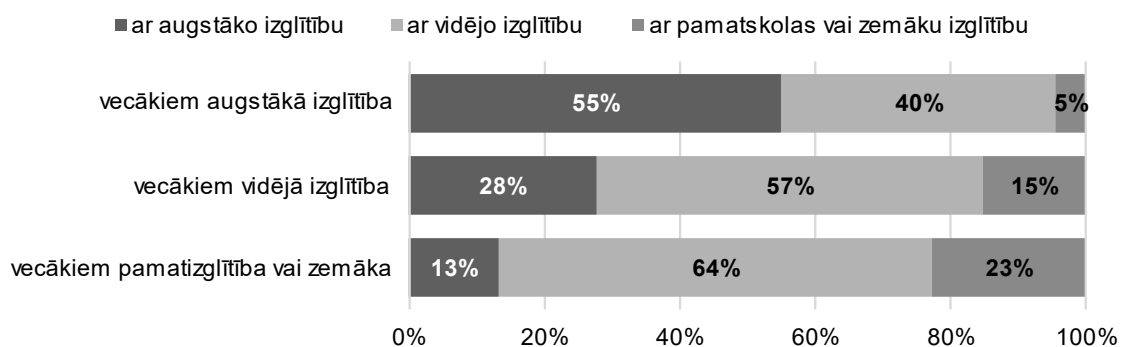
Latvijas iedzīvotāji (25-64 gadu vecumā)

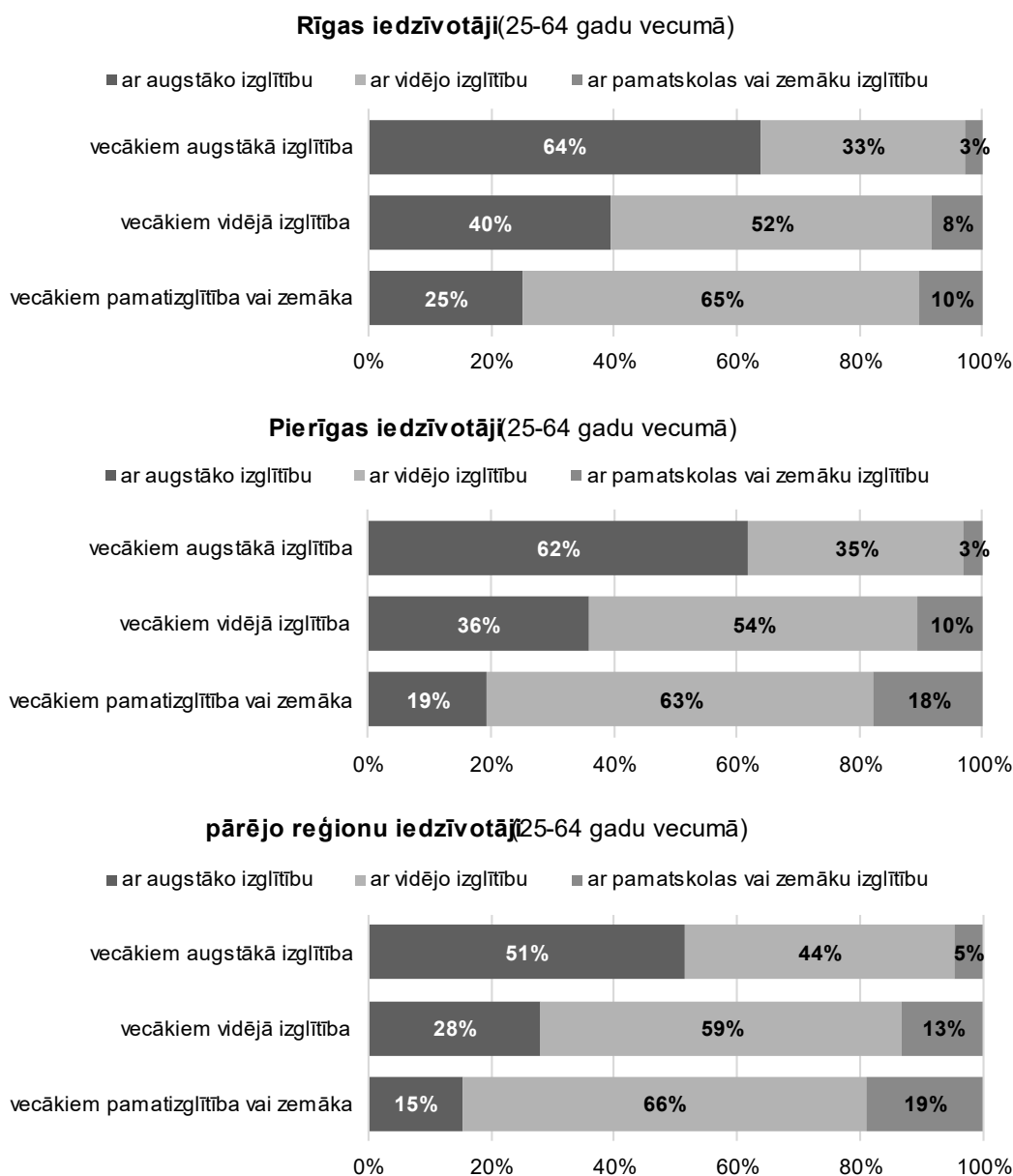
pilsētu iedzīvotāji (25-64 gadu vecumā)

lauku iedzīvotāji (25-64 gadu vecumā)

3. attēls. 2020. gadā Latvijas pilsētu un lauku apdzīvoto vietu pastāvīgo iedzīvotāju izglītība pēc vecāku iegūtā izglītības līmeņa (izveidojuši autori, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes datus)

4. attēls. 2020. gadā Rīgas pilsētas, Pierīgas un pārējo statistisko reģionu pastāvīgo iedzīvotāju izglītība pēc vecāku iegūtā izglītības līmeņa (izveidojuši autori, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes datus)

Rīgā, kas ir Latvijas apdzīvotības un ekonomiskās attīstības centrs, ir novērojams augstāks pieprasījums pēc izglītota un kvalificēta darbaspēka, kā arī plašākas iespējas iegūt augstāko izglītību. Līdzīgi arī Pierīgas statistiskajā reģionā vairāk nekā pusei pieaugušo iedzīvotāju ar augstāko izglītību arī vecākiem ir augstākā izglītība. Pārējos statistiskajos reģionos ārpus Rīgas un Pierīgas pieaugušo iedzīvotāju sadalījums pēc vecāku izglītības ir līdzīgs. Latgalē ir nedaudz mazāks to iedzīvotāju īpatsvars, kuru vecākiem ir augstāks izglītības līmenis. Pētījuma gaitā atsevišķi tika

aplūkots arī tēva un mātes izglītības līmenis. Salīdzinot pieaugušo iedzīvotāju izglītību ar tēva un mātes izglītību, ievērojamas atšķirības Latvijas reģionos un apdzīvotajās vietās netika konstatētas. Apmēram pusei iedzīvotāju vecumā no 25 līdz 64 gadiem ir tāds pats izglītības līmenis kāds tas ir vienam vai abiem vecākiem. Šajā sadalījumā pastāv nelielas atšķirības starp Rīgu, pārējām pilsētām un lauku apdzīvotajām vietām, kur pilsētās ir lielāks iedzīvotāju īpatsvars ar tādu pašu vai augstāku vecāku iegūtās izglītības līmeni, nekā lauku apdzīvotajās vietās.

Nobeigums

Latvijā novērotās ģeogrāfiskās atšķirības izglītošanās laikā, kā arī bērnu un vecāku iegūtās izglītības līmeņu un citu izglītības ieguves rādītāju salīdzinājumā nav unikālas, bet gan atspoguļo plašākas tendences, kas vērojamas visā Eiropā. Vairākos pētījumos ir konstatētas būtiskas atšķirības gan izglītošanās ilgumā, iegūtajā izglītības līmenī un izglītības sniegunā starp pilsētu un lauku teritoriju, kā arī starp lielpilsētu metropoļu reģioniem un nomaļiem reģioniem ar zemu iedzīvotāju blīvumu (Rodríguez-Pose & Tselios, 2011; Popescu et al., 2022). Kopumā Latvijas iedzīvotāji ir labi izglītoti, un augstāko izglītību ieguvušo īpatsvars pieaugušo iedzīvotāju vidū ir augsts citu Eiropas Savienības un Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas dalībvalstu kontekstā.

Veiktais pētījums apliecina, ka izglītība un zināšanu līmenis ir nozīmīgs iedzīvotāju labklājību veidojošs faktors, kā arī būtisks cilvēkkapitāla attīstības un valsts ekonomiskās izaugsmes rādītājs. Apkopotie 2021. gada tautas skaitīšanas dati liecina, ka nodarbināto iedzīvotāju vidū augstāks izglītības līmenis ir saistīts ar labāku profesionālo kvalifikāciju un attiecīgi arī augstākiem ienākumiem no algota darba. Ģeogrāfiski augstāks izglītības līmenis un ilgāks izglītošanās laiks raksturīgs Rīgā un piepilsētas teritorijās, kā arī citās valstspilsētās un vairumā reģionālās nozīmes attīstības centru. Vecāku iegūtais izglītības līmenis ir būtisks faktors, kas ietekmē viņu bērnu sasniegumus izglītībā, kā arī izredzes darba tirgū un iespējas nodrošināt augstāku labklājības līmeni sev un ģimenei. Latvijā pakāpeniski pieaug sociālā mobilitāte, un bērni arvien biežāk iegūst augstāku izglītību nekā viņu vecāki. Tomēr joprojām saglabājas ievērojamas atšķirības starp pilsētām un laukiem, kā arī starp Rīgu un pārējiem reģioniem.

Latvijā pakāpeniski pieaug sociālās nevienlīdzības jeb noslāņošanās līmenis, kas arī ģeogrāfiski izpaužas nevienmērīgā sociāli ekonomiskās situācijas attīstībā dažādās, pēc lieluma un nozīmes atšķirīgās apdzīvotajās vietās. Reģionāli vērojama sociāli ekonomiskā polarizācija starp Rīgas metropoles areālu un pārējiem reģioniem, īpaši teritorijām valsts austrumu pierobežā (Lang et al., 2022). Izglītības iegūšanas ceļā sociāli ģeogrāfiskās atšķirības ietekmē izglītības pakalpojumu nodrošinājumu, pieejamību un kvalitāti, kur labākas iespējas ir teritorijās ar augstākiem sociāli ekonomiskā sastāva rādītājiem iedzīvotāju vidū. Tādējādi šāda izglītības sistēma veicina un pastiprina sociālo noslāņošanos un mudina vecākus meklēt bērniem labākas izglītības iespējas (Vārpiņa 2019). Lai mazinātu šīs atšķirības un veicinātu vienlīdzīgas iespējas visiem Latvijas iedzīvotājiem, ir nepieciešams turpināt darbu izglītības kvalitātes un pieejamības uzlabošanu visos reģionos un apdzīvotajās vietās.

Analizējot izglītības ieguves rādītāju ģeogrāfiskās atšķirības un sociālo mobilitāti pēc iegūtās izglītības starp iedzīvotājiem pieaugušo vecumā un viņu vecākiem, šis pētījums sniedz ieguldījumu izglītības ģeogrāfijā. Tas sniedz pārskatu par Latvijai raksturīgām iezīmēm, kas ir salīdzināmas ar citviet Eiropā novērotām tendencēm, skaidrojot izglītības rādītāju ģeogrāfiskās atšķirības.

Pateicība: Raksts tapis ar Horizon Europe projekta “RePLace Reframing non-metropolitan left behind places through mobility and alternative development” (granta līguma Nr. 101094087), atbalstu.

Summary

This study analyses geographical differences in educational attainment and social mobility based on educational attainment among adult residents and their parents in Latvia, thereby contributing to the research on the geography of education. The paper highlights the significance of education in shaping professional skills and examines the variations in average time spent in education and achievement between parents and their adult offspring across regions and urban system in Latvia. The proportion of the working-age population with higher education continues to grow. Similar to other European countries, the results obtained in Latvia confirm that a higher level of education is an important prerequisite for higher professional qualifications and better opportunities in the labour market, while also promoting higher income levels and the well-being of the population. The results of the study show a close link between the levels of education of parents and children: people whose parents have higher levels of

education are significantly more likely to have higher levels of education themselves. Simultaneously, notable geographical disparities have been identified. Riga and its suburban areas, as well as other major cities and regional towns, exhibit higher educational attainment and extended average time spent in education. Despite a gradual increase in social mobility in Latvia, where children are progressively achieving higher educational levels than their parents, pronounced differences remain between urban and rural areas and between the capital city of Riga and non-metropolitan regions.

Literatūras avoti

- Boterman, W., Lobato, I. R. (2022). Local segregation patterns and multilevel education policies. In: *Handbook on Urban Social Policies*. Edward Elgar Publishing, 219-233.
- Boterman, W., Musterd, S., Pacchi, C., Ranci, C. (2019). School segregation in contemporary cities: Socio-spatial dynamics, institutional context and urban outcomes. *Urban Studies*, 56(15), 3055-3073.
- Breen, R., Luijckx, R., Müller, W., Pollak, R. (2010). Long-term trends in educational inequality in Europe: Class inequalities and gender differences. *European Sociological Review*, 26(1), 31-48.
- Centrālā statistikas pārvalde (2024). Pieejams: <https://stat.gov.lv/sites/default/files/infographic/2024-01/Regioni.pdf>
- Centrālā statistikas pārvalde (2022). *Iedzīvotāju izglītība. Npublicēts anomimizēts datu masīvs*.
- Davis-Kean, P. E., Tighe, L. A., Waters, N. E. (2021). The role of parent educational attainment in parenting and children's development. *Current Directions in Psychological Science*, 30(2), 186-192.
- Di Stasio, V., Bol, T., Van de Werfhorst, H. G. (2016). What makes education positional? Institutions, overeducation and the competition for jobs. *Research in Social Stratification and Mobility*, 43, 53-63.
- Geske, A., Kiseļova, R., Pole, O. (2023). School Socioeconomic Segregation in Baltic Sea Countries. In: *Human, Technologies and Quality of Education, Proceedings of Scientific Papers = Cilvēks, tehnoloģijas un izglītības kvalitāte*, University of Latvia, 189-209.
- Hardy, W., Keister, R., Lewandowski, P. (2018). Educational upgrading, structural change and the task composition of jobs in Europe. *Economics of Transition*, 26(2), 201-231.
- Hazans, M., Holmen, R. B., Upenieks, J., Žabko, O. (2024). Regional inequalities in access to STEM-oriented secondary education in Latvia. Preprint. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/379436580_Regional_inequalities_in_access_to_STE_M-oriented_secondary_education_in_Latvia
- Labklājības ministrija (2024). Profesiju klasifikators. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/klasifikacija/profesiju-klasifikators-5>

- Lang, T., Burneika, D., Noorkõiv, R., Plüschke-Altöf, B., Pociūtė-Sereikienė, G., Sechi, G. (2022). Socio-spatial polarisation and policy response: Perspectives for regional development in the Baltic States. *European Urban and Regional Studies*, 29(1), 21-44.
- Nieuwenhuis, J., Hooimeijer, P. (2016). The association between neighbourhoods and educational achievement, a systematic review and meta-analysis. *Journal of Housing and the Built Environment*, 31, 321-347.
- OECD (2023). Education at a Glance 2023. Country note: Latvia. Pieejams: https://gpseducation.oecd.org/Content/EAGCountryNotes/EAG2023_CN_LVA_pdf.pdf
- Ozola A., Geske, A., Kampmane K. (2023). Starptautiskā lasītprasmes novērtēšanas pētījuma IEA PIRLS 2021 pirmie rezultāti. Pieejams: https://www.ipi.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/ipi/PIRLS_2021_nacionalais_zinajums_ar_vakiem.pdf
- Popescu, A., Tindeche, C., Marcuta, A., Marcuta, L., Hontus, A., Angelescu, C. (2022). Gaps in the education level between rural and urban areas in the European Union. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 22(3), 531-546
- Rodríguez-Pose, A., Tselios, V. (2011). Mapping the European regional educational distribution. *European Urban and Regional Studies*, 18(4), 358-374.
- Sloka, B., Buligina, I., Dzelme, J., Tora, G. (2022). Tendencies of Adult Education in Latvia Regions in 2002-2020. *Scientific Programme Committee*, 238.
- Tammaru, T., Knapp, D., Silm, S., Van Ham, M., Witlox, F. (2021). Spatial underpinnings of social inequalities: A vicious circles of segregation approach. *Social Inclusion*, 9(2), 65-76.
- Valsts ieņēmumu dienests (2024). Informācija par darba vietām 2024. gadā atbilstoši profesiju klasifikatoram. Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/informacija-par-darba-vietam-2024gada-atbilstosi-profesiju-klasifikatoram>
- van Ham, M., Manley, D. (2012). Neighbourhood effects research at a crossroads. Ten challenges for future research introduction. *Environment and Planning A*, 44(12), 2787-2793.
- van Ham, M., Manley, D., & Tammaru, T. (2024). Geographies of socio-economic inequality. *Oxford Open Economics*, 3(1), i634–i641.
- van Ham, M., Tammaru, T., & Janssen, H. J. (2018). *Divided Cities: Understanding Intra-Urban Disparities*. Paris: OECD Publishing.
- Vārpiņa Z. (2019) *Izglītības līmenis. Tautas ataudze Latvijā un sabiedrības atjaunošanas izaicinājumi*. LU apgāds. 99-108